

Innehåll

Förord av utrikesminister Carl Bildt	9
Inledning av Mats Bergquist och Alf W Johansson	13
I. BAKGRUND: DE LÅNGA LINJERNA	
Sverige, Norden och stormakterna	17
Ett historiskt perspektiv på ordförandeskapet – Svenska rollskiften 1156–2001	39
Tocqueville, Geijer och supermakterna	53
Vad kan vi lära av 1905?	65
II. NEUTRALITETSPROBLEM	
Neutralitet och solidaritet ett dilemma i svensk säkerhetspolitik 1920–1996	73
Neutralitet och moral	95
Rickard Sändlers nordiska politik	115
III. SVERIGE OCH FINLAND	
Karl Johan och Finland	141
Sverige och Finland efter 1809 – Hur kunde det gå så bra?	157

Sverige och 1812 års politik – några kommentarer	165
Finland i svensk säkerhetspolitik	175
Svek Sverige Finland hösten 1939?	189
Vad skulle ha hänt, om först något annat skett? – Tre kontrafaktiska resonemang om Finland, Sovjet och Sverige 1938–1940	201
Mannerheim och Sverige under andra världskriget	227

IV. ANDRA VÄRLDSKRIGET

Sverige, Nazityskland och judeförföljelsernas inledning – Några nedslag i källorna från år 1933	241
Fem reflexioner kring kriget i Norge	251
Neutralitet, moral och Förintelsen – Den svenska erfarenheten	263
Neutralitet och moral – Svensk självrannsakan 50 år efter världskriget	289

V. DET KALLA KRIGET

Raoul Wallenberg och synen på Sovjet 1944-47	311
Försvarsförbundsförhandlingarna 1948-49 – Misslyckandet och det informella efterspelet	329
Tage Erlanders dagböcker 1945-51 och utrikespolitiken – Några anteckningar	345
Chrusjtjov och den svenska utrikespolitiken, 1953-1964	357

VI. EFTER DET KALLA KRIGET

Efter neutraliteten	379
Sveriges hållning vid hot mot Baltikum	387
Sverige och Baltikum 1991-2011	411
Ryssland, det nya NATO och Sverige	463
Ryssarnas situation i de baltiska staterna	471

Inledning

Ambassadören och professorn Krister Wahlbäck avled i juli 2013 vid 75 års ålder. Han disputerade 1964 i statsvetenskap och var under ett decennium verksam vid Stockholms universitet. Från 1976, i dryga 25 år, var han anställd på UD. Han tjänstgjorde på ambassaden i London och i fem år som andreman på ambassaden i Helsingfors (1986–1991). Viktig var hans insats i statsrådsberedningen under Carls Bildts tid som statsminister, då han ledde dennes säkerhetspolitiska analysgrupp.

Men sin främsta insats gjorde han som säkerhetspolitisk analytiker inom UD. Under dessa år skrev han en mängd texter, promemorior och underlag för tal och samtal med utländska politiker, texter som han oftast såg till att de i någon form publicerades i UD:s skriftserier eller olika svenska och finska tidskrifter.

Krister Wahlbäck hade både en betydande stilistisk talang och en pedagogisk ådra. Ett slags ”varumärke” är hans förmåga att utveckla kontrafaktiska resonemang. Genom att kontrastera det faktiskt skedd med vad som kunde ha hänt kunde han ofta ge en fördjupad förståelse av händelseförloppen. Wahlbäckes stora intresse var internationell och nordisk säkerhetspolitik – inte minst Finland och de baltiska länderna under 1900-talet. En stor del av hans publicerade uppsatser handlar om olika skeden och problem i de svensk-finska relationerna. Dessa är också ämnet två av hans böcker, doktorsavhandlingen *Finlandsfrågan i svensk politik 1937–1940* (1964) och *Jättens andedräkt: Finlandsfrågan i svensk politik 1809–2009* (2011), ett slags sammanfattning av ett livslångt intresse. Detta belyses också i den uppskattade bok han skrev om Finlands moderna politiska historia *Från Mannerheim till Kekkonen* (1967). Men han

intresserade sig också för våra baltiska grannländer och var i hög grad engagerad i det svenska stödet till dessa under åren efter den återvunna självständigheten.

Ett återkommande tema är också den svenska utrikespolitiken under andra världskriget, där han tveklöst bekände sig till den småstatsrealistiska skolan och på olika sätt försökte tydliggöra hur Per Albin Hansson och Christian Günther och deras regeringskamrater manövrerade för att lotsa den svenska statsskutan genom kriget. Sedan professor Wilhelm M Carlgren, författare till den monumental *Svensk utrikespolitik 1939–1945* (1973) pensionerats som chef för UD:s arkiv 1987, kom Krister Wahlbäck att fungera som departementets institutionella minne, som man vände sig till när frågor om svensk utrikespolitik i det förgångna kom upp. Kunde han inte svara direkt så gjorde han en undersökning som gav en orientering om händelsernas bakgrund och motiv. Denna insats måste skattas högt. Dagspolitiska frågor har ofta en historisk dimension och utan historiska kunskaper blir beslutsfattaren lätt rådlös. Vi behöver bara erinra om svensk politik och Förintelsen, frågan om Raoul Wallenbergs öde och västsamarbetet under det kalla kriget, alla frågor som Krister Wahlbäck ägnade betydande uppmärksamhet. Inte sällan fyllde Krister Wahlbäck denna roll även efter pensioneringen; han hade till sin bortgång kvar sitt tjänsterum.

På utrikesminister Carl Bildts initiativ har vi ställt samman en antologi innehållande närmare 30 av Krister Wahlbäcks uppsatser, de flesta tidigare publicerade i skilda tidskrifter, festskrifter och antologier, men även några tidigare opublicerade manuskript som visar bredden i hans författarskap. Vi har koncentrerat oss på områden som Krister Wahlbäck såg som de centrala i sin verksamhet. Vi har valt att återge texterna oförändrade även om detta innebär vissa upprepningar. I sin överblick, eftertänksamhet och kunskapsrikedom erbjuder de läsning som belyser frågeställningar ännu aktuella i svensk säkerhetspolitik och som förtjänar spridning utanför specialisternas krets.

Stockholm i juni 2014

Mats Bergquist

Alf W Johansson